

United Nations Human Rights Special Procedures

PALAIS DES NATIONS • 1211 GENEVA 10, SWITZERLAND www.ohchr.org •

TEL: +41 22 917 9000 • FAKS: +41 22 917 9008 • E-MAIL: registry@ohchr.org

Birleşmiş Milletler Yargısız ve Keyfi İnfazlar Özel Raportörlük Makamı

#COVID19 İNSAN HAKLARI GÖNDERİSİ - 1

OLAĞANÜSTÜ HALDE POLİS VE ORDUNUN GÜÇ KULLANIMI

#İnsanHaklarınaSokağaÇıkmaYasağıOlamaz

COVID-19 acil durumu sırasında kolluk kuvveti çalışanlarının güç kullanımı üzerine rehberlik

- **Olağanüstü haller** istisnai durumlardır; dolayısıyla süreleri kesinlikle sınırlı olmalıdır.
- **Yaşama hakkı askıya alınamaz mutlak bir haktır.**
- **Kolluk kuvveti tedbirleri yasallık, gereklilik, oranlılık, ihtiyat ve ayrımcılık gözetmeme ilkelerini** temel almalıdır. Bunlar, bütün ülkeleri bağlayan uluslararası insan hakları hukukunun temel ilkeleridir.
- Yoksulluk içinde yaşayanlar, göçmen işçiler ve evsizler gibi **savunmasız gruplar** zaten virüs tarafından orantısız olarak etkilenmiş durumdadır. Bu insanlar olağanüstü hal önlemleri nedeniyle daha fazla mağdur edilmemelidir. **Kolluk güçleri uygun ve yükseltilmiş ihtiyati tedbirler almalı ve güç kullanımının gerekli ve orantılı olup olmadığı konusunda bağlam-temelli değerlendirmeler yapmalıdır.**
- **Tartışma, öğretim, danışma ve toplumsal katılım** kolluk kuvvetlerinin çalışma esasları olmalıdır.

Polis cinayetlerine ve aşırı güç kullanımına ilişkin elime geçen ve okuduğum iddiaların sayısı son derece endişe vericidir. Genellikle en savunmasız bireyler ve topluluklara yönelik olan polis zulmü ve şiddetine dair son derece rahatsız edici betimlemeler içeren vakaların sayısı katlanarak artmaktadır. Devletlerin #Coronavirus'e karşı aldıkları tedbirlerin emniyet çalışanları tarafından işlenen yasadışı cinayetleri ve yaralamaları artırdığını gerçek zamanlı ve kesin bir şekilde kanıtlamak kolay olmasa da, ancak tarih bize dikkatli olmamızı öğütlemektedir. Tarih bize olağanüstü hal ve sokağa çıkma yasaklarının, nedeni ne olursa olsun, çoğu zaman devletler tarafından uygulanan şiddetin artmasına neden olduğunu göstermektedir.

Bunun pek çok nedeni vardır: kanun koyucuların kolluk kuvvetlerine "istisnai" olarak aşırı güç veren veya en azından verdiği izlenimi yaratan kötü tanımlanmış uygulamalar getirmesi; kolluk faaliyetleri içinde güç kullanımına müsamaha gösteren - ve hatta buna dayanan - kurumsal kültürün varlığı; ortada gerçek ve/veya algılanan tehditler olduğunda halkın polis şiddetine daha fazla müsamaha göstermesi; gözetleme, raporlama ve denetim konusunda kurumsal düzenlemelerin zayıflaması; sivil toplum incelemelerinin medyada sansürlenmesi veya bastırılması ve son olarak toplum içinde belirli grupların insanlık dışı gösterilmesi vb.

Kolluk kuvvetleri tarafından aşırı güç kullanılması uluslararası hukuk açısından olağanüstü durumlar da dâhil olmak üzere her zaman yasadışıdır.

Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin (KSHUS) 4. maddesine göre, devletler bu yükümlülükleri ancak ve sadece "ulusun varlığını tehdit eden olağanüstü bir durumun meydana gelmesi ve bunu resmen ilan etmeleri halinde" askıya alabilirler. Askıya alımlar yasalarla belirtilenmiş olmalı ve sadece "durumun zorunluluklarının kesinlikle gerektirdiği ölçüde" uygulanabilmelidir.

En önemlisi: YAŞAMA HAKKI ASKIYA ALINAMAZ MUTLAK BİR HAKTIR.

Herhangi bir insanın yaşama hakkından keyfi olarak yoksun bırakılmasını yasağı, olağanüstü durumlar da dâhil olmak üzere her zaman için mutlaktır, yani kimsenin elinden alınamaz veya bundan ödün verilemez. Dolayısıyla: ateşli silahlar da dâhil olmak üzere, güç kullanımı ulusal mevzuatlar tarafından uluslararası yükümlülüklerle uygun olarak idare edilmelidir.

Olağanüstü hal, sokağa çıkma yasağının getirilmesi de dâhil olmak üzere, kolluk kuvvetleri çalışanlarına yasal olarak daha fazla güç verebilir, ancak bu seçenek ASLA keyfi olarak can alma "gücünü" içeremez. Eğer kolluk kuvvetleri olağanüstü halde güç kullanımına başvururlarsa *gereklilik, oranlılık ve tedbir* ilkelerine uymaya devam etmelidir:

Gereklilik: Kolluk kuvveti yetkilileri sadece kesinlikle gerekli olduğunda ve ancak görevlerini yerine getirmeleri için gereken ölçüde güç kullanabilirler. Güç ve ateşli silah kullanımından mümkün olduğu sürece kaçınılmalı ve şiddet yoluna başvurulmadan önce bütün barışçıl yöntemlerin tüketildiğinden emin olunmalıdır. Ateşli silahlar şu durumlar haricinde insanlara karşı kullanılmamalıdır: I) nefsi müdafaa, II) diğerlerine yönelik ölüm veya ciddi yaralanmaya sebebiyet verecek yakın ve mutlak bir tehdide karşı savunma, III) hayata yönelik ciddi bir tehlike içeren özellikle ciddi bir suçun önlemek amacıyla, IV) böylesi bir tehlike arz eden kişilerin alıkonulmasında.

Oranlılık: Güç kullanımı, ulaşılması amaçlanan meşru hedefle orantılı olmalıdır. Eğer ölümcül seviyede güç kullanılacaksa, her zaman itidalli davranılmalı ve güç kullanılacağına dair açık bir şekilde ikaz vermek, bu ikaza uyulması için yeteri kadar süre tanımak ve gerektiğinde en kısa zamanda tıbbi yardım sağlamak gibi yöntemlerle ortaya çıkacak hasar ve/veya yaralama hafifletilmelidir. Kolluk kuvveti görevlilerine sadece başka hayatları kurtarmak ve korumak amacıyla bir hayatı riske atma yetkisi verilmiştir. Gereklilik ilkesi gibi, oranlılık ilkesi de polis memurlarının ölümcül güç kullanmasını öncelikli amacın hayat kurtarmak olduğu durumlarla sınırlamaktadır.

İhtiyat: Yaşam kaybını önlemek için makul tedbirler alınmalıdır. Bu tedbirlere gerekli komuta ve kontrol yapılarının oluşturulması; kolluk kuvveti yetkililerine güç kullanımı konusunda daha az ölümcül teknikler de dâhil olmak üzere uygun eğitimlerin sağlanması; mümkün olduğu sürece güç kullanmadan önce açık bir ikaz verme gereksiniminin getirilmesi ve tıbbi yardımın ulaşılabilir olduğundan emin olunması da dâhildir.

COVID-19 yeni olsa da geçerli insan hakları normları yeni değildir. Yaşama hakkı için geçerli olan yasallık, gereklilik, oranlılık ve ihtiyat ilkeleri uygulanmaya devam edilmelidir.

Ek olarak, kolluk kuvveti yetkilileri ayrımcılık gözetmeme ilkesine sadık kalmalıdır: kolluk kuvvetleri ırk, renk, cinsiyet, dil, din, politik veya diğer fikirler, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya diğer durumlar fark etmeksizin bütün bireylerin insan haklarına saygı duymak ve bunları korumakla görevlidir.

Anca buna rağmen dünyanın pek çok bölgesinden gelen raporlar olağanüstü hal durumlarının geçim sağlamak amacıyla evinden çıkmak zorunda kalmış olan yoksul insanlar; evsiz erkek, kadın ve çocuklar; hane içi şiddet durumlarına maruz kalan kadın ve çocuklar; göçmenler ve mülteciler; yoksul mahalle sakinleri ve hayatta kalabilmek için günlük ekonomik faaliyetlerde bulunmaları zaruri olan ve “kıt kanaat geçinen” tüm insanlar gibi belirli gruplar ve bireylerin polis şiddetine karşı savunmasızlıklarını artırdığını göstermektedir.

Bu insanlar salgının yarattığı ağır tehdidin gölgesinde kendilerinin ve ailelerin varlığını korumaya çalışırken, kendilerini özellikle dolaşım özgürlüğü ile ilişkin olarak kaçınılmaz bir biçimde olağanüstü hal düzenlemelerinin getirdiği kuralları ihlal ederken bulacaklardır. **Eğer bir eviniz yoksa evde kalmazsınız. Eğer ailenizi beslemek için ihtiyacınız olanlara sahip değilseniz, sokağa çıkma yasağına uyamazsınız. Şehir içindeki bir gecekondu mahallesinde "sosyal mesafeyi" nasıl koruyabilirsiniz?**

Artan savunmasızlık ve insan yaşamı ve onuruna yönelik birbirini izleyen risklerin ele alınması konusu acil durum düzenlemelerinin tasarlanması ve uygulanması sürecine dâhil edilmelidir.

Devletler, olağanüstü hal durumunun savunmasız gruplar üzerindeki etkisini azaltmak için özel tedbirler geliştirmeli ve yaşama hakkı da dâhil olmak üzere bu insanları orantısız etkilerden korumaya yönelik adımlar atmalıdır.

Bu tarz hafifletme önlemler kolluk faaliyetleri seviyesinde de iyi bir şekilde yansıtılmalıdır. Kolluk kuvveti kurumları ve bireysel olarak devlet memurları olağanüstü hal düzenlemelerini uygularken belirli grupların savunmasızlıkları konusunda anlayış göstermelidir. Bu durum uygun ve yükseltilmiş ihtiyati tedbirler alınmasını ve güç kullanımının gerekli ve orantılı olup olmadığı konusunda bağlamtemelli değerlendirmeler yapılmasını gerektirmektedir.

Dolaşım özgürlüğünün askıya alınmasına yönelik sokağa çıkma yasakları gibi uygulamalara uluslararası hukuk çerçevesinde belirli durumlarda izin verilmektedir ve COVID-19 salgını bağlamında bu uygulamalar gerekli olabilir. Ancak sokağa çıkma yasağının veya dolaşım özgürlüğü üzerindeki herhangi bir yasağın ihlal edilmesi polis tarafından aşırı güç kullanılmasına bir gerekçe teşkil ETMEMELİDİR ve ASLA ölümcül güç kullanımı ile sonuçlanmamalıdır. Bu kural her zaman için geçerlidir ve hiçbir istisnası yoktur. Birçok insanın kapanacak bir evi veya böylesi bir karantina durumunda ailesini ayakta tutacak imkânı olmadığı gerçeği düşünüldüğünde, bu kuralın hatırlanması çok önemlidir.

Kolluk kuvveti memurları, amirleri, onları destekleyen sistemler ve onları yöneten devletler bu gerçekliklerin farkına varmalıdır. Sokağa çıkma yasağı gibi politikalar milyonlarca insanın onuruna ve refahına virüsün kendisinden daha doğrudan tehditler oluşturabilmektedir. Kolluk faaliyetlerinde önce güç kullanmaktan başka yollar da mevcuttur. Tartışma, öğretim, danışma ve toplumsal katılım kolluk kuvvetlerinin çalışma esasları olmalıdır. Uluslararası hukukun talep ettiği şey budur, çünkü böylesi bir salgın durumunda insan haklarının korunması bunu gerektirmektedir.

Agnes Callamard
Birleşmiş Milletler Yargısız ve Keyfi İnfazlar Özel Raportörü
2 Nisan 2020

Etkiniz AB Programı tarafından İngilizce'den Türkçe'ye çevrilen bu belge resmî çeviri niteliği taşımamaktadır.

Bu belge Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıttığı şeklinde yorumlanamaz.